

УДК 796.035+615.82

Мазурчук Іван, ст. магістратури факультету здоров'я, фізичної культури і спорту; науковий керівник – к.б.н., доцент Поташняк І. М. (Міжнародний економіко–гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'ячука, м. Рівне)

КОРЕКЦІЯ РУХОВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ З РАННІМ ДИТЯЧИМ АУТИЗМОМ

***Анотація.** У статті висвітлено особливості розумової та рухової сфери дітей з аутизмом, що є основою при створенні індивідуальної програми фізичної реабілітації. Запропоновано програму з корекції психомоторики для дітей–аутистів, що включає в себе вправи на імітацію, розвиток грубої та дрібної моторики, координації очей і рук. Визначено напрямки корекційно–реабілітаційної роботи в процесі роботи з аутичними дітьми.*

***Ключові слова:** аутизм, рухова сфера, ігрова діяльність, корекційно–реабілітаційна робота.*

***Аннотация.** В статье освещены особенности умственной и двигательной сферы детей с аутизмом, которые являются основой при создании индивидуальной программы физической реабилитации. Предложена программа по коррекции психомоторики для детей–аутистов, что включает в себя упражнения на имитацию, развитие грубой и мелкой моторики, координации глаз и рук. Определены направления коррекционно–реабилитационной работы в процессе работы с данной категорией детей.*

***Ключевые слова:** аутизм, двигательная сфера, игровая деятельность, коррекционно–реабилитационная работа.*

***Annotation.** In the article the features of mental and motor areas of children with autism, which is the basis for creating an individual program of physical rehabilitation are highlighted. A program of psychomotor correction for autistic children, including a simulation exercise on the development of coarse and fine motor skills, coordination of eyes and hands is identified. The direction of rehabilitation and correction in the process of work with autistic children is proposed.*

***Keywords:** autism, motor area, game activities, correction and rehabilitation work.*

З-поміж викликів, що постали перед нашим суспільством, надзвичайно гострим є забезпечення рівного доступу до освіти всіх дітей,

особливо тих, хто потребує спеціальних умов виховання, корекційного навчання та розвитку особистості, соціальної інтеграції в реальне життя.

Протягом останніх десятиліть спеціалістів різного профілю привертають увагу розлади аутичного спектру у дітей, що пов'язано із ростом поширення такого роду порушень. Відповідні показники в літературі коливаються у широких межах: від 7–16 до 25–52 випадків на 10 000 дитячого населення [1, с. 22–25]. Показник поширеності цієї патології в Україні, за офіційними статистичними даними, становить 2 на 10 тис. осіб (0,2 %), що може свідчити про недосконалу організацію роботи системи надання медичної допомоги дітям із психічними захворюваннями [2, 3].

В сучасних клінічних класифікаціях *дитячий аутизм* (від лат. слова *authos* – сам) визначено як глибинний розлад, який зачіпає всю психічну структуру людини: чуттєву, емоційну і пізнавальну сфери, моторику, увагу, пам'ять, мовлення, мислення [4, с. 12–14].

На думку О. С. Нікольської, ранній дитячий аутизм (РДА) є чи не найзагадковішим типом порушення психічного розвитку. Він охоплює усі сфери психічного життя дитини, а однією з його найхарактерніших рис є суперечливість, неоднозначність проявів. Загальною же характеристикою для усіх аутичних дітей є проблеми у соціальній та комунікативній сферах, неспроможність використовувати свої знання і вміння у реальному житті, гнучко переносити засвоєні навички в нові умови, стереотипізація [5, с. 40–64].

Видатні світові авторитети з питань аутизму (К. Гілберт, Т. Пітерс, Л. М. Шипіцина та ін.) констатують великий розрив між теоретичними знаннями про аутизм та практичними можливостями допомоги особам з аутизмом та їхнім родинам [6].

Проблема реабілітації у загальній проблемі раннього дитячого аутизму, залишається актуальною. Враховуючи, що за відсутності лікувально–корекційної роботи більш ніж у 70 % випадків РДА спостерігається глибока інвалідність і це положення не вимагає особливих доказів. Цей факт стає ще більш переконливим, якщо сказати, що потреба у лікарняній допомозі дітям–аутистам скорочується з 34–76 % до 8 % при правильній організації реабілітації [7, с. 22–25]. Тому, комплексна терапія при аутизмі повинна складатися з таких основних складових: психофармакотерапія, різні види психотерапії та фізична реабілітація.

Мета статті – охарактеризувати особливості розвитку рухової сфери аутичних дітей.

Аутизм насправді має багато біологічних причин. Можливо, що дія всіх біологічних факторів (генетичного фактору, ускладнень під час вагітності та пологів) у кінцевому результаті зливається в єдине русло – приводить до певних загальних порушень у роботі головного мозку [3, 4].

Перше, що звертає на себе увагу в розвитку рухової сфери в аутичної дитини, це досить часті порушення м'язового тону. Гіпертонус, у ряді випадків, спостерігається вже на 1,5–2 році життя, у більшості при затримці терміну ходьби. Гіпертонус частіше виявляється при запізненні термінів сидання або стояння. У цих випадках порушення рухових функцій помилково можуть розцінювати, як прояви дитячого церебрального паралічу [9].

В аутистів виявляються характерні ознаки порушення загальної та тонкої моторики. У всіх дітей відзначається загальна незграбність, нескоординована хода, вони не можуть повернутися без сторонньої допомоги, не вміють стрибати, стояти на одній нозі, не в змозі переступити через перешкоду, навіть якщо це всього лише вузька паперова смужка, кинути м'яч у ціль, зловити його. Тонкі цілеспрямовані рухи (нанизування намиста, кульок, кілець пірамідки, складання мозаїки, спроба поставити квіти у вазу, втягування нитки навіть у велике вушко голки, застібання гудзиків) викликають великі труднощі. У дітей порушено почуття ритму, їм важко ходити під музику, виконувати під неї рухи. У більшості з них відсутні навички самообслуговування.

Робота з аутичними дітьми з формування моторних функцій вимагає великого терпіння, багаторазових пояснень і показу, на відпрацювання кожної вправи йде тривалий час. Заняття фізичними вправами повинні бути включені в загальний розклад дня дитини. Регулярність створює звичку до занять і потребу в них.

Вправи та ігри добре проводити і на природі. Це може бути біг по схилу, ходьба по колоді, гра в хованки (ховатися за деревом), кидання шишок в ціль, ігри «Хто кине вище?», «Хто кине точніше?» (Треба потрапити в дерево).

Вправи вводяться поступово. Наприклад, щоб навчити грі в м'яч, спочатку треба погратись з повітряною кулькою. Діти бояться ловити м'яч, а кулька легка, падає безшумно, повільно, легко. Стеження за кулькою, перекидання її через мотузочку, легкі удари по ній доставляють радість дитині, гра з кулею змушує її робити самостійні рухи, підстрибувати, бігати.

Освоївши ігри з кулькою, дитина опанує вмінням кидати м'яч, котити його, ловити, кидати в кошик, крізь обруч, розташований на рівні рук, збивати ним зі стіни предмети – картонне яблуко, коло, перекидати м'яч через мотузку, збивати кеглі.

Граючись з дитиною в будь-яку спортивну гру, дорослий повинен враховувати моторну незграбність дитини і непомітно для неї допомагати. Наприклад, якщо дитина не може закинути м'яч у кошик, прикріплений до стіни, педагог бере її в руки і трохи підіграє дитині, успіх народжує

інтерес до гри і бажання пробувати свої сили. Під час таких занять педагог постійно повинен заохочувати та хвалити дитину [10, 11].

Спочатку всі вправи доведеться робити спільно з дитиною, беручи її руки в свої, керуючи її рухами. Потім вона буде намагатися повторити показані руху, почне виконувати вправи по наслідуванню, а потім і по інструкції.

Для занять необхідний позитивний емоційний фон, якась нетактовність або грубість неприпустимі, вони зруйнують досягнуте та ускладнять подальшу роботу.

Запропонована програма з корекції психомоторики для дітей–аутистів дошкільного віку спрямована на такі функціональні сфери: імітація, сприйняття, груба моторика, тонка моторика, координація очей і рук. (табл.1).

Наведемо опис декількох ігор. Дитина, уявляючи себе будь–якою твариною (півнем, чаплею, лисицею), імітуючи її рухи, переступає перепони, обходить уявні (намальовані на підлозі) калюжі, перестрибує струмочки (зроблені з кольорового паперу), переходить по широкому, а потім по вузькому містку.

Добре активізують дітей ігри–змагання. Навіть самі інертні з радістю включаються в них. Гра «Хто швидше збере?». На килимі або на підлозі у великому колі або просто на території 2 кв. м розкидані великі ялинові шишки. За сигналом діти збирають шишки в кошики. Виграє той, хто швидше і більше збере. Таку ж гру можна проводити, використовуючи кубики, кульки, дерев'яні або воскові гриби.

Гра «Хто швидше добіжить, візьме і принесе?» має варіанти наростаючої складності. На дитячому столику лежать два будь–яких предмета: однакові за кольором і формою кубики. За сигналом двоє дітей біжать, беруть кожен по кубіку і віддають ведучому; предмети, різні за формою. Одному треба принести квадрат, іншому трикутник; синій і червоний кубики. В руках у однієї дитини – синій кубик, у іншої – червоний, треба принести такий же. Ці ігри, піднімаючи настрій і загальний тонус, роблять дітей більш вільними в рухах. Їх можна варіювати залежно від завдань, які ставить перед собою педагог. Фізичні вправи, рухливі ігри знімають спочатку м'язове, а потім і загальне психічне напруження, скутість, роблять їх більш вправними і контактними, товарицькими, активними, з'являється можливість адаптації в колективі дитсадка, школи. Нами розроблено програму психомоторики для дітей–аутистів (табл. 1).

Таблиця 1

Програма корекції психомоторики для дітей–аутистів

Функціональна сфера	Вправа
Імітація	1. Наслідувати ходу тварин (3 іграшки тварин)
	2. Імітація різних поз тіла (фотокартки людей, що знаходяться в різних позах.
	3. Послідовно наслідувати дві прості дії.
Груба моторика	4. Кинути м'яч через підвішену автомобільну шину (автомобільна шина, канат, м'яч).
	5. Кинути м'яч, щоб він високо підскочив (великий м'яч).
	6. Зробити 10 кроків « слонвоюю » ходую.
	7. Пронести декілька метрів у ложці картоплину (столова ложка, картоплина).
Тонка моторика	8. Балансувати без допомоги на балці (дошка, цеглини).
	9. Три великих болти і гайки різної величини зіставити один з одним і з'єднати.
	10. Скласти папір і розрізати його в чотирьох місцях (папір, ножиці).
Координація очей і рук	11. Розвісити на мотузці білизну (прищіпки для білизни, білизна, рушник, шкарпетки, мотузка).
	12. Відрізати відмічені смужки паперу (папір, ножиці, фломастери).
	13. Вирізати прості рисунки без допомоги (книга з рисунками, ножиці, олівець).
	14. Нагвинтити три гайки на болти однакового розміру (дошка, болти, гайки).
	15. Нагвинтити три гайки різного розміру на відповідні болти.
	16. Протягнути нитку через отвір у картоні (картон, шнурок від черевика).
	17. З'єднати крапки в кола і чотирикутники (папір, олівці, фломастер).

Аналіз проведеного спостереження засвідчив, що діти відчувають труднощі при здійсненні тонких рухів рук. Кисті в дітей слабкі і мляві. Вони не можуть стиснути руку в кулак, перебирати по черзі пальцями,

протиставити великий палець всім іншим. Їм важко правильно тримати в руках пензлик, олівець, ложку: вони тримають предмет кулачком; не вміють різати ножицями, їм важко розкачати пластилін – здійснення будь-якої дії вимагає допомоги з боку дорослого.

Перша взаємодія з аутичною дитиною будується тільки на основі її інтересів. У дітей часто виявляється інтерес до дрібних сипучим предметів. Пересипаючи горох, можна імітувати падіння крапель. Спостерігаючи за цим, дитина починає говорити: «Кап, кап, дощ!». Потім можна, запропонувавши дитині втекти від «дощу», перейти до роботи з пластиліном. Наприклад, педагог малює півня і разом з дитиною викладає контури пластиліном (найчастіше діти просять намалювати півня, качку, машину, рибку, котика, квітку). Потім дитина, беручи горошину, робить очі півню, «годує» півня, накладаючи навколо нього горох на пластилін.

Під час письма, малювання, праці проводиться спеціальна гімнастика для рук. Наприклад, дітям пропонують: «Зроби так, щоб пальчики привіталися»; «Зроби кільце (човник, кошечка, замок)». У дірочки скриньки дитина просовує шишки, кульки, гудзики та інші дрібні предмети; нанизує спочатку крупні намистини, потім дрібні намистини на тонкій кольоровий дротик.

Величезне значення для розвитку тонких рухів має робота з папером. Спочатку спільно вивчаються властивості паперу: папір мнеться, рветься, складається, ріжеться, його можна склеювати. Вони відщипують шматочки кольорового паперу, наклеюють їх на білий аркуш, де намальовані контури трави, хмар, сонечка. Виходить яскравий пейзаж. Відривають стрічечки, смужки паперу, а потім граються з ними, підбираючи їх за кольором, вчать згинати і розгинати папір навпіл, поєднуючи кути і сторони. Таким чином з паперу без застосування клею можна зробити курінь, меблі (стіл, лавку), віяло. Діти вчать різати ножицями папір. Спочатку просто ріжуть, потім по прямих лініях. Виходить бахрома на серветці, зубчики на гребінці, пензлик. Вирізають геометричні фігури прямокутної форми, сніжинки. Тільки після цього переходять до вирізання по колу, овалу.

При явних успіхах корекційної роботи в аутичних дітей залишаються специфічні труднощі концентрації і переключення уваги, швидка втрата інтересу до роботи, залишається і необхідність додатково спонукати цих дітей до діяльності, індивідуалізувати її цілі, урізноманітнити матеріали. Однак багато аутичних дітей, долаючи серйозні труднощі в моториці, можуть досягти досить високого ступеня організації діяльності, завдяки чому створюється база для більш успішного навчання в школі.

Отже, корекційна спрямованість педагогічного процесу навчання, виховання та розвитку аутичних дітей в освітньо-реабілітаційних установах соціально-педагогічної адаптації сприяє подоланню

комунікативного бар'єра та інтегруванню дітей до доквілля. Відсутність вчасної і правильно поставленої лікувально–корекційної роботи приводить до соціальної дезадаптації дітей з аутизмом.

Індивідуальні особливості розумового та моторного розвитку дитини з аутизмом є основою для створення індивідуальної програми фізичної реабілітації.

- 1.** Хворова Г. М. Комплексна психолого–педагогічна технологія корекції розвитку активності дитини з аутизмом / Г. М. Хворова // Дефектологія. – 2009. – № 2. – С. 22–25.
- 2.** Детский аутизм. Хрестоматія / Сост. Л. М. Шипицына. – М. : Дидактика Плюс, 2001. – 543 с.
- 3.** Лебединская К. С. Диагностика раннего детского аутизма / К. С. Лебединская, О. С. Никольская. – М. : Просвещение, 1991. – 53 с.
- 4.** Каган В. Е. Аутизм у детей / В. Е. Каган. – М. : Медицина, 1981. – 206 с.
- 5.** Никольская О. С. Аутичный ребенок. Пути помощи / О. С. Никольская, Е. Р. Баснская, М. М. Либлинг и др. – М. : Теревинф, 1997. – С. 40–64.
- 6.** Детский аутизм. Хрестоматія / Сост. Л. М. Шипицына. – М. : Дидактика Плюс, 2001. – 543 с.
- 7.** Хворова Г. М. Комплексна психолого–педагогічна технологія корекції розвитку активності дитини з аутизмом / Г. М. Хворова // Дефектологія. – 2009. – №2. – С. 22–25.
- 8.** Семенюк Л. М. Ранній дитячий аутизм: основні аспекти проблеми : методична збірка / Л. М. Семенюк. – Миколаїв, 2013. – 48 с.
- 9.** Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом « «Розквіт» » / під заг. ред. Т. В. Скрипник. – К., 2013. – 241 с.
- 10.** Химко М. Б. Особливості реабілітації дітей з аутизмом та їх родин / К. О. Островська, М. Б. Химко, Ю. В. Кудрявцева // Психологічні аспекти стигматизації та реабілітації. – Львів, 2007. – С. 189 – 223.
- 11.** Янушко Е. А. Использование сенсорных игр для установления эмоционального контакта с аутичным ребёнком / Е. А. Янушко // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – 2003. – № 16. – С. 8–14.